

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτησία.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

12 Μαρτίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
Θ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ

Θ. Φαρμακίδου

Παραθέτοντες τὴν πανομοιότυπον ὑπογραφήν τοῦ αἰδιόμου Θ. Φαρμακίδου ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ὅσα ἐν ὀλίγοις μὲν ἀλλὰ ἐμφαντικῶς ἔγραψέ ποτέ τις περὶ αὐτοῦ « Ἀγωνιστὴς ἐλέγετο, διηγεῖται που ὁ κ. Ν. Δραγούμης, ὁ προθύμως ἀπροφασίστως καὶ ἀφιλοκερδῶς ὑπηρετῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀγογγύστως ὑποβάλλων ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν κακουχίαν, ὁ πεινῶν, ὁ γυμνητεῦσαν, ὁ εἰς ὄρη καὶ σπήλαια περιπλανώμενος, ὁ φειδόμενος τῶν δημοσίων, ὁ μὴ ἀποβλέπων εἰς τίτλους, ἑαθμούς, παράσημα ἢ ἄλλας τιμὰς, ὁ δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν εὐπαθείᾳ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅμως προτιμῶν νὰ δεινοπαθῇ ἐν αὐτῇ, ἐνὶ λόγῳ ὁ τιθέμενος ὑπεράνω τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὸ κοινὸν καὶ ἀποθνήσκων ὑπὲρ πατρίδος. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Φαρμακίδης ὅστις, μεταβάς τῷ 1824 εἰς Κέρκυραν κατ' ἐπίμονον αἵτησιν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημίας ὅπως διδάξῃ θεολογίαν, δὲν ἐβράδυνεν εἰ καὶ πενέστατος νὰ παραιτηθῇ καὶ μισθὸν καὶ ἀναπίψεις καὶ ἐπανελθὼν νὰ συνταλαιπωρηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. « Διὰ νὰ κάμω τὰ ἐξῆδά μου, ἐπέστειλε πρὸς τινὰ τῶν φίλων αὐτοῦ μὲν Ἰουνίῳ 1825, ἠναγκάσθη νὰ θάλω ἐνέχυρον τὰ βιβλία μου, τὰ ὁποῖα, ἂν εἰς τὴν διορίαν δὲν ἤμπορέσω νὰ πληρώσω, θέλουσι πωληθῇ καὶ τὸ ὁποῖον μὲ λυπεῖ. Ὑπομονή! Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ὑποφέρω καὶ ἄλλα λυπηρότερα. Ἡμποροῦσα νὰ καθίσω ἐδῶ καὶ ἐπὶ ζωῆς μου νὰ λαμβάνω τὰ ἐξήκοντα τάλληρα κατὰ μῆνα' ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ εἶμαι χωρισμένος, καὶ μὲ τὴν ψυχὴν μου μὲν νὰ εἶμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸ σῶμα δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ νὰ ἀνησυχῶ ἀδιακόπως, ὑπάγω ὅπου χρεωστῆί πᾶς Ἕλληνας νὰ ὑπάγῃ. » Τοιαῦτα ἐσκέπτοντο καὶ τοιαῦτα ἐπραττον οἱ ἀληθεῖς ἀγωνισταί. Πολλοὶ τούτων ὑπάρξαντες εὐποροὶ ἢ καὶ πλούσιοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀπέθανον πένητες μετ' αὐτὸν, ἴσως δὲ πένητες θὰ καταλύσωσι τὸν βίον οἱ εὐάριθμοι ἐπιζῶντες. »

***

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΦΩΤΙΣΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Prévost-Paradol.]

Τὸ ἔθνος σύγκειται ἐκ πληθούς μεγάλης ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον συνηνωμένων καὶ εἰς κοινὸν μέλλον ἀφωσιωμένων, ἐν τῇ γεωργίᾳ δὲ, ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἐκζητούντων τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τούτου, τοῦ πρὸς τὴν γῆν κύπτοντος, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι εἰθισμένου, κατεγοητευμένου ἐξ εὐημερίας ἔσαι ἐπικαίρου, μικρὸς τις ἀριθμὸς ἀνθρώπων, εὐτυχησάντων νὰ ἔχωσιν ἀρχοῦσαν ἄνεσιν, ὅπως ὦσιν ὄντως ἄνθρωποι, γινώσκει καὶ ἄλλας ἢ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας, εὐημερίαν διάφορον τῆς παρὰ τοῦ πλήθους φθονουμένης, πθόους καὶ ἠδονᾶς, παρὰ τούτῳ ἀγνώστους.

Παρὰ τῇ ἐπιλέκτῳ φυλῇ ταύτῃ, αἱ λέξεις τῆς δικαιοσύνης, τῆς προόδου, τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, σημαίνουσί τι. Ἴνα οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εὐδαιμονῶσι, δὲν ἀρκεῖ αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται τὰ ἐργοστάσια καὶ ὁ καιρὸς νὰ ἦναι εὐμενῆς εἰς τοὺς κερποὺς τῆς γῆς· δὲν κομπάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἐὰν μέγας ἀριθμὸς ἀνθρώπων, δημογλώσσων αὐτοῖς, ἐφόνευσε μέγαν ἀριθμὸν ἀλλογλώσσων· ἐπὶ τέλει δὲν κρίνουσιν, ὅτι εἰσὶν ἐλεύθεροι, διότι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ μεταβιῶσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ν' ἀγοράζωσι καὶ νὰ πωλῶσι, νὰ γελῶσι καὶ νὰ μεθύσκωνται. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν ὁ παράδοξος βίος ἔσκει ἐγένετο σκάνδαλον τοῖς ἀγροίκους, ἀπαρτίζουσι τὸν περιορισμένον κόσμον αὐτὸν, τὸν καλούμενον *πεφωτισμένην τάξιν* τοῦ ἔθνους.

Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι στενὸς ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ πλήρης αἴγλης καὶ φωτός, ὁ μόνος δὲ δύναται νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἅπαξ αὐτὸν γνωρίσαντες. Ἐν τούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ, ἡ ἀνθρωπότης σύνοιδεν ἑαυτὴν, κατοπτρίζεται καὶ θαυμάζει ἑαυτὴν ἀκμάζουσαν, καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ καλλονῇ αὐτῆς. Ἡ πτέρις εἶναι φυτὸν ἔρπον ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀμερικῇ φύεται εἰς δένδρον μέγα. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πανταχοῦ καταδεδεικασμένον εἰς σκληρὰ ἔργα, καὶ περιεκλεισμένον ἐν ὑλικαῖς ἀπολαύσεσι, παρμεμορφωμένον ἐν τῷ σώματι καὶ ἠκρωτηριασμένον τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ἀναπτύσσεται τέλος ἐν τῷ μικρῷ κόσμῳ τούτῳ, προ-

κόπτει, αὔξεται, καὶ ὠριμάζον, ἀνθεὶ ἐν ἀπαρ-
βλήτῳ μεγαλοπρεπέα. Πάν ὅ,τι ἀλλαχοῦ κεί-
ται ἐν σπέρματι καὶ πρὸς ἀνθήσιν φαίνεται
προσδοκῶν οὐρανὸν ἐπιεικέστερον, ἐν τῷ μικρῷ
κόσμῳ τούτῳ ἐκχύνεται εἰς πολυτελῆ γονιμό-
τητα. Ἐν τούτῳ μόνῳ ὁ ἔρωσ φέρεи τὴν λε-
πτότητα αὐτοῦ, ἡ ποίησις ὅλην τὴν ἡδύτητα,
καὶ ἡ ἐπιστήμη περιέβληται πᾶσαν τὴν τόλ-
μην αὐτῆς· ἐν τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ζῆ ζῶν πλῆ-
ρη, γινώσκει τὸν πυθμὲνα τῆς κύλικος, ἐν ᾗ ὁ
ἀγροίκος μόλις ὑγραίνει τὰ χεῖλη, ἐν ᾗ ἀντλεῖ,
ἐν μέσῳ ἀπάτου ἡδονῆς καὶ ὀδυνῶν οὐρανίων,
τὰς ἀπείρους μορφὰς τοῦ πάθους καὶ τὰς ἀπεί-
ρους μορφὰς τῆς ιδέας.

Πόσοι εἰσὶν ἄρα γε οἱ κατὰ θαμνὸν διάφορον
καὶ ἐν ταῖς ποικίλαις τάξεσιν, εἰς ἃς ἔταξεν
αὐτοὺς ἡ τύχη, γινώσκοντες τὴν ζῶν αὐτὴν
τοῦ πνεύματος, καὶ μὴ εὐχαιοστούμενοι εἰς μὴ-
νην τὴν ζῶν τοῦ σώματος; Ὀλίγιστοι, καὶ
πρὸ παντός, ἤττονες ἢ ὅσους αὐτοὶ οὗτοι ὑπο-
θέτουσιν. Ἡ αἰγλήσσεια καὶ ὑπὲρ τὴν ἀμάθειαν
τοῦ πλήθους πλανωμένη φιλολογία, ἡ ὑπὲρ
τὴν κτηνώδη ἀδιαφορίαν τῶν ἀγροίκων ἀνελι-
σομένη ἐπιθυμία τῶν ἀνωτέρων καὶ λεπτοφυῶν
πραγμάτων, παρὰ τῷ σοφῷ εἶσιν, ὡς τὰ ἀνά-
κτορα τῶν μύθων, εὐθραστα θαυματουργήμα-
τα. Ἐσκήρθη τις ἐνίοτε, περιπλανώμενος εἰς
μεγαλόπολιν, τί ἤθελε συμβῆ, ἐὰν ἡ ποικιλο-
τρόπως ἐν αὐτῇ τιτασσευμένη καὶ νεναρκωμένη
φύσις αἴφνης ἀνελάμβανε τὸ κράτος αὐτῆς, ἐὰν
ἡ τυφλὴ ἰσχὺς τῶν πραγμάτων ἀντικαθίστα ἐν
μῆ στιγμῇ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης
τέχνης, ἐὰν ὁ ποταμὸς ἐρρήγγυε τὰ προχώμα-
τά του, ἐὰν τὰ ζῶα, ἀπαθῆ διὰ τῆς τέχνης γι-
νόμενα, ἐξεγείροντο πάντα συγχρόνως κατὰ
τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐὰν αἱ ῥυπρὰ τάξεις τῶν
ἀξέστων ψυχῶν, αἱ τῷ φόβῳ μόνῳ τῶν νόμων
συνεχόμεναι, ἐξηκολούθουν, ἐξορμῶσαι ἀκατά-
σχετοι, τὸν δρόμον αὐτῶν; Ἐν μέσῳ τῶν ἀτε-
λευτήτων ἐρεπιῶν τούτων, ἐν μῆ στιγμῇ, ἠθέ-
λομεν ἰδεῖ, ὅποια συνθήκη καὶ ὁποῖον πλᾶσμα
ἐπικρατεῖ ἐν τῷ θαυμασίῳ μνημείῳ τοῦ πολιτι-
σμοῦ τῶν λαῶν, ἐπὶ τίνος ἀδύσου ἀναπαύεται
ἡ λαμπρότης αὐτῆ, καὶ τῇ συνδρομῇ τίνων
ὑποθηκῶν, οὐχ ἤττον ἀκροσφικῶν ἢ εὐφυῶν, ἡ
ὀδηγία τοῦ τυροῦ πλήθους ἀφίσταται ταῖς μεγί-
σταῖς τῶν καρδιῶν καὶ ταῖς εὐγενεστάταις τῶν
διανοιῶν.

Ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι, ἡ ἀνεξάλειπτος
διάκρισις τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου, διετή-
ρει τὴν δύνειν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν οἱ
πεφωτισμένοι. Ἡ περιφρόνησις, ἡ σκληρότης, ἡ
ἐπιμελῶς ὑποτροφευμένη πρόληψις πατροπρα-
δότου ῥήπου, ἐπέτρεψεν τοῖς ἐλευθέροις ἀνθρώ-
ποις, ὑπερκειμένους τοῦ χειρῶν κίτος ὄχλου, νὰ
θεραπεύωσι τὴν πολιτικὴν, τὰς τέχνας καὶ τὴν
φιλοσοφίαν. Οὐδεμία ἦτο δυνατὴ διαλλαγὴ τοῦ

πλήθους πρὸς τοὺς κυρίους αὐτοῦ. Τὸ πλήθος
ἐδούλευε, καὶ ἐν σιγῇ ἐμόχθει, ἀπομακρυνόμενον
ἐπιμελῶς ἀπὸ παντός τὸ ἀνθρώπινον γένος
ἐξευγενίζοντος, ἐπ' ὧμων φέρον καὶ τρέφον τὴν
πεφωτισμένην τάξιν, ὡς ἡ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένη
ρίζα φέρεи καὶ τρέφει τὸ ἄνθος. Ἐν τῇ Σπάρτῃ,
ἡ πολιτικὴ αὐτῆ φαίνεται, ἐν ὅλῃ τῇ φοβερᾷ
μεγαλειότητι αὐτῆς. Ἀγέλη Εἰλώτων τρέφει
διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς τὴν προσφιλεῖ τῷ Ἀπόλ-
λωνι φυλὴν, ἥτις, ἀπληγμένη τῶν ταπεινῶν
ἔργων, ἀνευρίσκει καὶ ἀκολούτως λατρεύει τὴν ἐγ-
κράτειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ καλ-
λονὴ εἰσι προνόμια τῆς φυλῆς ταύτης, προνόμια
ἄτινα ἀπαγορεύει τοῖς Εἰλώσι. Τούτους ἐξαχρειοῖ
κατ' ἀρέσκειαν, διὰ τῆς θανατώσεως δὲ ἀπα-
λάσσεται τῶν κατὰ σύμπτωσιν γεννηθέντων ἐν
τούτοις ἀνδρείων καὶ ὠραίων. Τὰ μεγαλοπρεπῆ
δῶρα ταῦτα, εἰς αἶμα καταδεδικασμένον εἰς τὴν
δουλείαν, εἰσι τέρατα ἐξαφανιστέα. Ἡ Σπάρτη
ἐπανορθοῖ τὰ σφάλματα τῆς φύσεως, ὡς ὁ φρό-
νιμος κηπουρὸς ἀποκόπτει τοὺς περιττοὺς κλώ-
νους, εἰς οὓς ἀπεπλανήθη ἡ ἰκμάς τοῦ δένδρου.
Οὕτως ἐβίωσεν ἡ ἀνιλεὴς δωρικὴ πόλις, ἡσφαλι-
σμένη καθ' ἑαυτὴν, ἐν εἰρήνῃ δὲ ἀπολαύουσα τῆς
ἰσχύος καὶ τῆς δόξης αὐτῆς. Ἐσυρε τοὺς Εἰλώ-
τας αὐτῆς ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης, ὡσεὶ πο-
λεμικὰς μηχανὰς, ὑπηρετούσας πάντα ἀγῶνα.
Τούτους δὲ τοὺς ἐσχατῶν τῶν δούλων ἡγάγεν
ἐπὶ σφαγὴν πρὸς εἰρῶνεϊαν ἐν Πλαταιαῖς, ὑπὲρ
τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὑπὲρ τῆς σω-
τηρίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἡπιώτερος νοῦς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, αἱ
νέαι ιδέαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος,
αἱ εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύσασαι, δὲν ἐπιτρέπουσι
πλέον ἄλλην σχέσιν τοῦ πλήθους ἢ τὴν σχέσιν
συμμηχίας σιωπηρᾶς καὶ ὑποταγῆς ἐθελουσίου.
Κατὰ πλᾶσμα συμβατικόν, ὁ λιθὸς φαίνεται μὲν
δουλοῦν ἢ προσφερόμενος ἀφ' ἑαυτοῦ, μεγαλο-
πρεπῶς ἢ μεγαλοφυῶς, ἀλλὰ πράγματι κύπτει
εἰς τὴν ὄθησιν νοήμονος τάξεως λογάδων. Ὀ-
λίγοι τινες ἄνθρωποι, σκεπτόμενοι, ὀλόκληρον
ἐν ἔθνος παριστῶσιν ἐνεργοῦν, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο
ἐσκέπτετο. Ὀλίγοι τινες ἄνθρωποι, αἰσθανόμενοι
καὶ ἀγαπῶντες τὸ μέγχα καὶ τὸ καλόν, φέρονται
οὕτως, ὥστε ἐν ἔθνος ὀλόκληρον νὰ προσφέρη-
ται ὁμοίως, ὡσεὶ αὐτὸ τοῦτο ἡδύνατο νὰ ἐννοή-
σῃ τὰς αὐτὰς ιδέας καὶ νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ ἔρωτος. Τοιοῦτον τὸ θαυμάσιον τεχνούρ-
γημα τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ. Τόσην δὲ κέ-
κτηται ἰσχύν, ὥστε ἀπατᾷ καὶ σαγηνεύει τοὺς
σοφωτάτους αὐτούς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ λο-
γάδες οὗτοι, οἱ τοιοῦτω τρόπῳ ὀδηγοῦντες τοὺς
λαοὺς, διὰ πλᾶσματος ἀδιακότου, μεθύσκονται
ἐκ τοῦ κατορθώματος αὐτῶν, καὶ μωρῶς φαν-
τάζονται, ὅτι ἀκολουθοῦσιν ἢ συνοδεύουσιν ἐκεί-
νου, οὓς πράγματι αὐτοὶ ὀδηγοῦσιν. Ὀραταῖ
εἰσὶν αἱ ἡμέραι αὐταὶ τῆς ἀπάτης, ἐν αἷς ἀπο-

δίδει τις εἰς τὰ πλήθη τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ὅπως ἔμφωρεῖται, ἐν αἷς, περιπτύσσων τις φάσμα, ὑπερήφανος λέγει: Ὁ μέγας λαός! τὸ μέγα ἔθνος! Ἄλλ' αἱ ἡμέραι αὐταὶ ἀντιπαρέρχονται.

Ὅπως ὑφίσταται, καὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων προκύπτουσα, ἀκατάβλητός τις ἀντίθεσις τοῦ πλήθους πρὸς τὴν πεφωτισμένην τάξιν. Ἡ τάξις αὕτη, μόνον διαρκῶς καταστρατηγουμένη τὸν πολὺν τῶν ἀνθρώπων ὄμιλον, παρασύρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν θήρην τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρ' αὐτοῖς οὐδεμίαν κέκτηνται ἀξίαν. Ἐν ὀνόματι τῆς Δικαιοσύνης ἐξεγείρεται λαός τις, μόνον ὅταν τις ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς εὐημερίας του· ὅτε δέ, νικήσαντα, ἐπαινῆ τις αὐτόν, ὅτι ἀφωσιώθη ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ἐκπληκτικὸς ἀνακκλύπτει, ὅτι τὴν αὐτὴν ἔνοιαν δὲν ἔχουσιν αἱ λέξεις αὐταὶ παρὰ τούτῳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὅτι δέ, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὸν παρορμῶντα αὐτόν, τὸν ἠκολούθει, μόνον ὅπως ἀπολαύσῃ ὅτι οὗτος δὲν δύναται νὰ τῷ δώσῃ. Τοιαῦται πλάναι καθιπτώσι τὰ πλήθη δύσπιστα, οὕτω δὲ δύσκολοι ἀποβαίνει ἡ ὁδηγία αὐτῶν, καὶ βραδεῖα ἡ ἐργασία ὅπως πεισθῶσι. Δὲν ἀργεῖ τὸ πλήθος νὰ διδῆ, ὅτι ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐπιδιώξιν ἀγαθῶν, ἄλλοτριῶν αὐτῶ· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' αὐτῆς καταβρίπτεται τὸ πλάσμα, τὸ συνέχον τὸ κράτος τῆς δικτατορίας.

Οὕτω διαλύουσα βαθμηδὸν τὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπιρροὴν αὐτῆς, ἡ πεφωτισμένη τάξις δὲν καταλείπει οὔτε τὸν πρὸς νεωτερισμοὺς ἔρωτα αὐτῆς, οὔτε τὴν πρὸς τὸ ἡγεῖσθαι ἔξιν. Ὡσεὶ νεκρὰ βασίλισσα, ἀποβάλλει μὲν τὸ κράτος καὶ τὰ πλοῦτη αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεμίαν τῶν ἰδιοτροπιῶν της. Καὶ πῶς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, καλλιεργουμένη διὰ τῆς σπουδῆς, δύναται ν' ἀπαρνηθῆ τὴν γόνιμον καὶ λαμπρὰν δραστηριότητα, ἧς εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ αὐτῆς; Πῶς δύναται νὰ συναϊσῆ, ὅπως βασιλεύη, ἐν μόνῳ τῷ κόσμῳ τῶν χιμαιρῶν, καὶ μὴ μεταμορφῶν κατ' ἀρέσκειαν τὴν πραγματικότητα; Οἱ μεγάλοι νόες δύνανται ποτε νὰ παύσωσι διορῶντες τὸ κρεῖττον, αἱ δ' εὐγενεῖς ψυχὰι σπεύδουσαι πρὸς αὐτό; Οὕτω δέ, ἐνῶ ἡ κόπωση τοῦ πλήθους ἀξάνεται, κατὰ λόγον τῶν παραγωγίζουμένων συμφερόντων του καὶ τῆς διαταρασσομένης ἡσυχίας του, ἡ δραστηριότης τῆς πεφωτισμένης τάξεως, ἀκατασχέτου ἐν τοῖς πόθοις, καὶ ἔσαι μεταβαλλομένης ἐν ταῖς ἰδέαις, καθ' ἑκάστην προσέρχεται ἰκετεύουσα τὴν ἀδικορίαν αὐτὴν καὶ ὑποκεντῶσα τὴν χάριν αὐτήν. Ἐντεῦθεν ἡ ἐν τῷ πλήθει ὁσημέραι αὐξουσα ἀπογοήτευσις καὶ ἡ σιγῆ ὀργῆ αὐτοῦ. Τὸ θλιβερὸν θέαμα τοῦτο δικαιοῖ πως ἡμᾶς νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ ὄλου τινος ἔθνους ὡσεὶ περὶ σώματος, ὑπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδέας ἐξαντλουμένου καὶ τηκομένου: ἡ λεπίς τοῦ ξίφους κατέστρεψε τὸν κολεόν.

Ὅπως προκύψῃ ὠφέλεια ἐκ τῆς δυσαρρεσκείας ταύτης τοῦ λαοῦ, ὅπως καταστῆ καὶ οὗτος τύραννος, ὅπως ἐκσπάσῃ ἀπὸ τῆς πεφωτισμένης τάξεως τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως τῇ ἐπιθάλῃ σιγῆς καὶ τὴν καταβρίψῃ εἰς ἄφωνον δουλείαν, χρειάζεται εἰς ἄνθρωπος ἢ μία εὐκαιρία· εἰς ἄνθρωπος, προσφέρων τὴν φιλοδοξίαν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θελήσεως τοῦ πλήθους· μία εὐκαιρία, συντάσσουσα τὴν δύναμιν τῷ δεσποτικῷ ἔρωτι τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀναπαύσεως. Ὑπῆρξαν αἰῶνες, καὶ χῶραι, ἐν αἷς ἤρκεσαν ἢ εἰς θεατρικὸς ἥρωις, ἢ τινες ἄνθρωποι φαυλόβιοι, ὅπως κατορθώσωσι τὴν τοιαύτην μεταβολήν, καὶ κρατομήσωσιν ἐν ὄλον ἔθνος. Τὸ πλήθος, ὅταν διώκῃ αὐθέντην ἢ ἀντιπρόσωπον οἰονδήποτε τῆς μαρίας καὶ τοῦ μίσους αὐτοῦ, δὲν εἶναι δύστροπον, ὅπως δὲ τὸν ἀνευρῆ ἀνακυκλῆ ἐπίσης τὰ καθαρὰ καὶ τὰ ἀκάθαρτα μέρη, ὡς ὁ πραιτωριανός, ἀνασηκώσας τὸ παραπέτασμα τοῦ μυχοῦ κοιτῶνος, ἀνεκάλυψεν ἐνα αὐτοκράτορα.

Ὅτε δὲ τὸ ἔργον τῆς ὑποδουλώσεως συνετελέσθη οὕτω, τὸ πλήθος καταλείπει τῷ ἀντιπροσώπῳ αὐτοῦ τὴν μέριμναν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ, καὶ ὑποστηρίζει αὐτὸν μέχρι ἐσχάτων, ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, διὰ τῆς σιωπηρᾶς ἐπιδοκιμασίας αὐτοῦ ἢ διὰ τῶν χειροκροτημάτων του, καὶ ἄδικος εἰς ὑπερβολὴν ἂν ἦναι, καὶ ἀκόρεστος ἂν ἀναδεικνυταί· ὅπως χύνη τὸ εὐγενέστατον αἶμα. Τίς δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς πεφωτισμένης τάξεως, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς σιωπῆς; Νὰ καταδιβρώσῃ τὴν καρδίαν της, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, καὶ νὰ ἀλυσσοδέσῃ τὴν διάνοιάν της, νὰ σιωπᾷ, διότι τοιαύτη ἡ θέλησις τῶν μὴ ἰκανῶν νὰ ὀμιλῶσι, νὰ ὑπηρετῇ μετὰ νοημοσύνης, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἐλευθέρου νότου νὰ αἰσθάνηται τὴν ἰδίαν αὐτῆς διανοίαν μαρτυρομένην, ἐλλείπει ἀσκήσεως, ταπεινομένην, ἐλλείπει χώρου, καὶ βαθμηδὸν προσοικειομένην τῇ δουλείᾳ, τοιαῦται αἱ σκληραὶ ὀδύνη, ἃς τὴν πεφωτισμένην τάξιν καταδικάζουσι ν' ἀποτίῃ τὸ ἀσταθὲς τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ ἡ γενναϊόφρων ὀρμὴ τῶν κινήσεών της. Ἄλλ' ἐν τούτοις τὸ πλήθος, καταγοητευόμενον, βλέπει τὴν ἐργασίαν ἥτιον ταρασσομένην, τὰς ἀγορὰς αὐτοῦ εὐδαιμονεστέρως, τὰς γαίας του γονιμωτέρως, ἐπιχαίρει δέ, ὅτι ὑπεχρέωσε τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ νὰ σιγῶσι καὶ νὰ μένωσιν ἐν ἀδρανεῖα. Καὶ ὁ τοιοῦτος λαός, ὁ μὴ ἀντιπροσωπεύων πλέον ἄλλο τι ἢ τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἀποβαλὼν ἐθελουσίως τὸ στέμμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων πλέον θέσιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, πιστεύει, ὅτι εἶναι εὐτυχῆς, καὶ κυχάται ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτοῦ!

Τί ποιητέον ἐν τούτοις; Πρέπει ν' ἀποζητῶμεν τὴν Σπάρτην καὶ τὴν σῴτειραν αὐτῆς

αυστηρότητα, δι' ἧς ἐπὶ ἐπτακόσια ἔτη συνέσχε τὸ πλῆθος, ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, καὶ ἠσφάλισε τῇ διανοίᾳ τὴν ὑπεροχὴν; Μὴ ἐξέλθωμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Διάγωμεν, ὡς φίλοι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, μὴ ζηλεύωμεν τὴν τυραννικὴν ἐλευθερίαν τῶν καταπιεστών, μὴ δίδωμεν τὴν δουλείαν φάρμακον τῇ δουλείᾳ· φυλάξωμεν δὲ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τὰς γενναίας ἰδέας τῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες τὸ ἀγνώμον πλῆθος τοῦτο ἐκάλεσαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Μὴ σπουδάζωμεν λοιπὸν νὰ υποδουλώσωμεν τοὺς κυρίους ἡμῶν, ἐργασθῶμεν δὲ μᾶλλον, ὅπερ οὐχ ἦττον δύσκολος ἐπιβολή, ἵνα καταστήσωμεν αὐτοὺς τοῦλάχιστον ἀξίους νὰ ὦσιν ἴσοι πρὸς ἡμᾶς. Οἱ Ἐίλωτες ἐκυρίευσαν τὴν Λακεδαιμόνα· ἄς καταστῶσι Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἰθὺς δικαιοθῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπαρκῶς ἐξεδικῆθημεν.

*

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Ἰστορία καὶ τίλος: ἰδὲ σελ. 115.

Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως ἐν τῇ ἄνω μνησθείσῃ νήσῳ Φακκάφω λέγεται ὡς ἑξῆς: Γυνή τις γραΐα οἰκοῦσα ἐντὸς τῶν ὑποχθονίων εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὸ πῦρ παρ' ἐαυτῇ. Ταλάγκης δὲ, ὁ Προμηθεὺς, κατελθὼν ἐζήτει παρ' αὐτῆς μέρος τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ γραΐα ἤρνεϊτο. Ὁ Ταλάγκης τότε καταφυγὼν εἰς τὴν ἀπειλὴν, ὅτι θὰ φονεύσῃ αὐτήν, κατορθοῦ νὰ λάβῃ μέρος τοῦ πυρὸς, συγχρόνως δὲ διδάσκεται παρὰ τῆς γραΐας ποῖοι ἰχθύς μαγειρεύονται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ ποῖοι τρώγονται ὡμοί. «Ἐκτοτε, λέγει ὁ μῦθος, ἤρξατο ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμαγειρεύοντο αἱ τροφαί.»

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς μαγειρικῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ὁ μῦθος οὗτος τῶν οἰκούντων τὴν Νοτίαν θάλασσαν ὀρθῶς ἀποδίδει εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ πυρὸς, ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐκθέσωμεν τὰ δύο εἶδη τῆς παρασκευῆς τῶν τροφῶν διὰ τοῦ πυρὸς, δηλαδὴ τὴν φρυξίαν ἢ ὀπτῆσιν αὐτῶν καὶ τὸν βρασμὸν ἢ τὴν ζέσιν.

Πρὸς βρασμὸν ἀπαιτοῦνται ἀγγεῖα ἐν οἷς βράζωμεν. Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ὅμως εἶνε ὀψιαιτάτη ἐφεύρεσις· ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ἀρχαιότερα καὶ ἀρχικὴ μέθοδος εἶνε ἡ ἀπλὴ φρυξίς ἢ ὀπτῆσις τοῦ κρέατος, δηλ. ἡ θέρμανσις αὐτοῦ καὶ μαλάκυνσις ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἢ ὑπὲρ αὐτὸ ἄνευ ἀγγείων. Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ἀπολιτίστων τινῶν εἰσέτι ἀνθρωπίνων φύλων, π.χ. τῶν Αὐστραλιανῶν, τῶν κατοίκων τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς, ἄλλων τινῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς φύλων καὶ τῶν Βοσμανῶν τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἠγγούον ὅλως τὸν βρασμὸν καὶ τὴν ἔψησιν, ἐστεροῦντο δ' ὅλως καὶ

τῶν σκευῶν πρὸς τοῦτο, ὅταν κατὰ πρῶτον ἐγνώρισαν αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ Λιχτενστάιν δὲ διηγῆται περὶ τῶν Βοσμανῶν, ὅτι ἔθετον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τεμάχια κρέατος ἀμέσως ἐπὶ τῆς διαπύρου τέφρας, οὕτω δὲ πεπασμένα ὑπὸ τέφρας καὶ αἵματος πεπηγότες, ἡμίκαυστα καὶ ἡμίεφθα, ἀπλήστως κατεβίβρωσκον. Μειζονα πρόδον βλέπομεν παρὰ τοῖς Αὐστραλιανοῖς, οἵτινες ἐνεπηγύουον τὰ τεμάχια τοῦ κρέατος ἐπὶ ράβδων καὶ θέτοντες αὐτὰ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὄπτουον. Οὕτω διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἶχον οὗτοι ἐφεύρει καὶ τὸ πρωτόγονον εἶδος τοῦ ὄβελου. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἀτελέστατα εἶδη τοῦ ὀπτῆν παρήχθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πυρὸς· πιθανῶς τυχαία τις οἰαδῆποτε εὐτυχῆς σύμπτωσις ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον, ὅτι κρέας θερμαινόμενον διὰ τοῦ πυρὸς γίνεται μαλακώτερον καὶ εὐγευστότερον, ἐκ τούτου δὲ ἤρξατο ἔπειτα καὶ ἡ σκόπιμος ὀπτῆσις.

Ἐκ τῆς ὑπεράνω τοῦ πυρὸς ὀπτῆσεως διὰ τοῦ ὄβελου ἀνεπτύχθη καὶ τρίτη μέθοδος, τὸ καλούμενον ὀπτοκάπνισμα. Ὅταν δηλ. τεθῆ κρέας ὑπεράνω μετρίου πυρὸς, ὀπτᾶται συγχρόνως καὶ καπνίζεται, δύναται δὲ τότε νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ πολὺ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τροπικοῖς. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ βορείᾳ καὶ νοτίᾳ Ἀμερικῇ, ἐν Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Καμπούσα, ἐν Ἀφρικῇ, κατὰ τὸ Ἰνδικὸν Ἀρχιπέλαγος, καὶ εἰς τὰς Πελεσίους νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὀκεανοῦ. Τὸ ὀπτοκάπνισμα τοῦ κρέατος κατὰ τινὰ διάλεκτον τῶν βρασιλιανῶν Ἰνδιάνων καλεῖται *boukan*, οὕτω δὲ οἱ Ἰνδιάνοι ἐκάλουον, κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ *Jean de Lery* (ἐν ἔτει 1557) δικτυωτὸν τι πλέγμα ἐκ ράβδων, ξυλίνην δηλ. ἐσχάραν, κειμένην ἐπὶ τεσσάρων καθέτως ἐν τῇ γῇ ἐμπεπηγμένων πασσάλων, ἐσχισμένων διχοροειδῶς κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν ἄκρον. Ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἐτίθετο τὸ κρέας, κάτωθεν δ' ἠνάπτετο ἡ πυρὰ πρὸς ὀπτοκάπνισιν. Ἐκ τούτου καὶ οἱ γάλλοι κυνηγοὶ τοῦ Ἁγίου Δομίγγου, οἵτινες μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἐκλήθησαν *boucanierois*, βραδυτέρου δὲ εἰδικῶς παρὰ τοῖς Ἰσπανοῖς ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ πειραταὶ τοῦ Ὀκεανοῦ.

Ὅτι δὲ τὸ ὀπτοκάπνισμα ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς παλαιτάτοις λαοῖς τῆς Εὐρώπης δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μέχρι σήμερον διατηρουμένου ἐν χρήσει *καπνίσματος* τοῦ κρέατος, ὅπερ δὲν εἶνε τι ἄλλο εἰμὴ τελειοποιηθεῖσά τις μέθοδος τοῦ ὀπτοκάπνισματος.

Πέμπτη μέθοδος ὀπτῆσεως πολὺ τελειότερα τῆς διὰ τοῦ πρωτογόνου ὄβελου καὶ μειζονος ἐκείνης σημασίας, διότι ἐξ αὐτῆς ἐγένετο ἡ μετὰ τῆς εἰς τὸν ἰδίους βρασμὸν, εἶνε ἐκείνη δι' ἧς ὄρυττον λακκίσκον ἐν τῇ γῇ, ὑπεστρώννουν αὐτὸν διὰ φύλλων (π.χ. ἐν τῇ Πολυνησίᾳ), ἔθε-